

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ»

Студента 4 курсу, 19 групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
спеціалізації «Публічне
управління та адміністрування»

Гарапача
Михайла Андрійовича

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Лазебна Ірина
Василівна

Гарант освітньої програми
к.держ.упр.

Динник
Ірина Петрівна

Київ 2023

Державний торговельно-економічний університет

Факультет економіки, менеджменту та психології
Кафедра публічного управління та адміністрування
Освітній ступінь: бакалавр
Спеціальність: публічне управління та адміністрування
Освітня програма: публічне управління та адміністрування

Затверджую

Зав. кафедри _____

«30» грудня 2022 р.

Завдання на випускню кваліфікаційну роботу студентів

Гарапача Михайла Андрійовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи: «Публічне управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді»

Затверджена наказом ректора від «26» грудня 2022 р. № 3711

2. Строк здачі студентом закінченої роботи: 12.05.2023

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи

Мета роботи: аналіз сучасного стану аграрного бізнесу в територіальних громадах і визначення шляхів підвищення публічного управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді.

Об'єктом дослідження є процес публічного управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні основи публічного управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді.

4. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРОБІЗНЕСУ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

1.1. Вплив публічного управління на розвиток вітчизняного аграрного бізнесу

1.2. Особливості озвитку агробізнесу Київської області

РОЗДІЛ 2 ПЕРСПЕКТИВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

2.1. Кластерний підхід до організації ефективності агробізнесу на регіональному рівні

2.2. Пріоритетні напрями удосконалення публічного управління розвитком аграрного бізнесу

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Календарний план виконання роботи

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	Визначення напрямку дослідження та затвердження теми випускної кваліфікаційної роботи	До 24.11.2022	24.11.2022
2	Складання плану та підготовка індивідуального завдання для виконання випускної кваліфікаційної роботи	До 30.12.2022	30.12.2022
3	Представлення на рецензування науковому керівнику рукопису першого розділу випускної кваліфікаційної роботи	До 20.03.2023	20.03.2023
4	Представлення на рецензування науковому керівнику рукопису другого розділу випускної кваліфікаційної роботи	До 20.04.2023	20.04.2023
5	Представлення закінченої випускної кваліфікаційної роботи	До 10.05.2023	10.05.2023
6	Підготовка письмового відгуку на випускну кваліфікаційну роботу	До 10.05.2023	10.05.2023
7	Зовнішнє рецензування випускної кваліфікаційної роботи	До 12.05.2023	12.05.2023
8	Проведення попереднього захисту випускних кваліфікаційних робіт	12-05. 17.2023	12-05. 17.2023
9	Вирішення питання про допуск випускної кваліфікаційної роботи до захисту	До 22.05.2023	До 22.05.2023
10	Направлення випускної кваліфікаційної роботи із зовнішньою рецензією у ЕК для захисту	За графіком	За графіком

6. Дата видачі завдання «30» грудня 2022 р.

7. Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи

(прізвище, ініціали, підпис)

8. Гарант освітньої програми Динник І.П.

9. Завдання прийняв до виконання студент

(прізвище, ініціали, підпис)

10. Відгук наукового керівника випускної кваліфікаційної роботи:

Випускна кваліфікаційна робота написана на актуальну тему. Сільське господарство – одна з найбільш перспективних галузей економіки України, що

генерує близько 12,1 % ВВП, створює робочі місця для мільйонів українців та забезпечує 42,2 % експортної виручки. Публічне управління розвитком сільського господарства спрямоване на підвищення транспарентності дій владних структур, створення моделей взаємовигідного співробітництва держави, аграрного бізнесу і громадян, науки, громадських організацій, інвесторів, що у підсумку призведе до зростання соціального добробуту.

В роботі розкрито вплив публічного управління на розвиток вітчизняного аграрного бізнесу та ообливості озвитку агробізнесу Київської області. Проаналізовано кластерний підхід до організації ефективності агробізнесу на регіональному рівні. Запропоновано пріоритетні напрями удосконалення публічного управління розвитком аграрного бізнесу.

У випускній кваліфікаційній роботі були недоліки: недостатня кількість опрацьованої літератури, відсутні посилання на джерела, відсутні таблиці і рисунки, по роботі не прослідковувалося саме «публічне управління». Після внесених зауважень робота була перероблена автором.

В цілому випускна кваліфікаційна робота відповідає вимогам і може бути допущена до захисту.

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи _____
(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист Динник Ірина Петрівна _____
(підпис, дата)

11. Висновок про випускну кваліфікаційну роботу:

Випускна кваліфікаційна робота студента _____
(прізвище, ініціали)
може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Гарант освітньої програми: Динник І.П. _____
(підпис)

Завідувач кафедри: Новікова Н.Л. _____
(підпис)

«12» травня 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРОБІЗНЕСУ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	5
1.1. Вплив публічного управління на розвиток вітчизняного аграрного бізнесу.....	6
1.2. Особливості озвитку агробізнесу Київської області.....	9
РОЗДІЛ 2 ПЕРСПЕКТИВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	14
2.1. Кластерний підхід до організації ефективності агробізнесу на регіональному рівні.....	14
2.2. Пріоритетні напрями удосконалення публічного управління розвитком аграрного бізнесу.....	21
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

SCIENTIA DIFFICILIS SED FRUCTUOSA

ВСТУП

Актуальність теми. Сільське господарство – одна з найбільш перспективних галузей економіки України, що генерує близько 12,1 % ВВП, створює робочі місця для мільйонів українців та забезпечує 42,2 % експортної виручки.

Публічне управління розвитком сільського господарства спрямоване на підвищення прозорості дій владних структур, створення моделей взаємовигідного співробітництва держави, аграрного бізнесу і громадян, науки, громадських організацій, інвесторів, що у підсумку призведе до зростання соціального добробуту.

Публічне управління виникає як суспільний договір між державою і населенням, коли відповідні органи і посадові особи наділяються необхідними владними повноваженнями, забезпечують облік необхідних суспільних потреб і залучення зацікавленої частини населення в процес формування суспільних завдань і оцінки їх виконання. Важливим інструментом при цьому виступає узгодження їх інтересів і координація дій у формі державно-приватного партнерства.

Аналіз публічного управління аграрного бізнесу є відносно новим напрямом у державно-управлінській науці. Серед науково-теоретичних досліджень проблематики удосконалення публічного управління варто виділити дослідження В.Г. Андрійчука, Ю.Д. Білик, Б.Б. Брички, В.І. Власова, В.Є. Воротіна, А.П. Гайдуцького, В.П. Галушка, В.І. Грушко, С.М. Кваші, І.Г. Кириленка, Ю.О. Лупенка, А.П. Макаренка, О.М. Могильного, А.С. Музиченко, В.І. Назаренко, М.І. Пугачова, В.С. Півторака, В.В. Россохи, П.Т. Саблука та інших.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є аналіз сучасного стану аграрного бізнесу в територіальних громадах і визначення шляхів підвищення публічного управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді.

Відповідно до мети були поставлені такі завдання:

- визначити вплив публічного управління на розвиток вітчизняного аграрного бізнесу;
- проаналізувати розвиток агробізнесу у територіальних громадах Київської області;
- охарактеризувати кластерний підхід до організації ефективності агробізнесу на місцевому та регіональному рівні;
- запропонувати шляхи підвищення публічного управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді.

Об'єктом дослідження є процес публічного управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні основи публічного управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді.

Методи дослідження. Для виконання завдань дисертаційної роботи використано сукупність загально- і спеціально-наукових методів, які являють собою методологічний інструментарій дослідження. Серед них можна виділити: метод наукового пізнання, метод наукової абстракції, структурно-функціональний метод, методи понятійного аналізу, логічний і діалектичний методи, методи узагальнення та порівняння, методи моделювання та екстраполяції.

Інформаційними джерелами дисертаційного дослідження стали законодавчі акти України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, матеріали Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, аналітичними і науковими публікаціями зарубіжних та українських фахівців.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить ... сторінок, з них основного тексту – ... сторінок. Список використаних джерел налічує ... найменувань, таблиць....., рисунків -

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРОБІЗНЕСУ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

1.1. Вплив публічного управління на розвиток вітчизняного аграрного бізнесу

Прогресивне циклічне відтворення аграрного сектора України, як необхідного атрибуту національної економіки, буде можливим на основі відлагодженої системи публічного управління. Необхідним є оптимальне співвідношення між роллю держави та аграрним бізнесом, яке може змінюватись залежно від значної кількості внутрішніх та зовнішніх соціально-економічних і політичних подій. Одночасно важливим є постійне оцінювання еколого-економічної ситуації в аграрній сфері на основі діючого державного моніторингу, прогнозування наслідків екологічних змін у культурі сільського господарювання України та прийняття необхідних адаптивних управлінських рішень [19, С. 137].

Існуюча на сьогодні в Україні система публічного управління аграрного бізнесу національної економіки розвивається з урахуванням її основних інституціональних завдань, методологічно базується на реалізації соціально-економічних й екологічних пріоритетів суспільства в цілому, зокрема в аграрній сфері, забезпечується на основі відповідних керівних принципів. діючі цільові установки до розвитку системи публічного управління та її значення слід відобразити за економічними, соціальними та екологічними критеріями (саме в такому порядку вони виявляються в діючій практиці аграрного господарювання) [23]. Проведений аналіз основних напрямів управлінських завдань у даній сфері відображено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Мотиваційні цілі системи публічного управління розвитком аграрного бізнесу
України

Групи завдань	Сутнісні ознаки
Економічні завдання	<p>Сприяти забезпеченню:</p> <ul style="list-style-type: none"> - продовольчої безпеки країни; - розвитку основних галузей агропродовольчої системи (АПС); - зростання обсягів виробництва аграрної продукції; - економічної ефективності аграрного сектора; - вільного розвитку сільськогосподарських підприємств як суб'єктів аграрного господарювання; - функціонування внутрішнього агропродовольчого ринку з сучасною інфраструктурою; - зростання міжнародного технічного співробітництва у аграрній сфері; - займання Україною міцних ринкових позицій у світовій, зокрема європейській агропродовольчій сфері тощо.
Соціальні завдання	<p>Формування нових соціальних стандартів за рахунок:</p> <ul style="list-style-type: none"> - соціальної стабільності в суспільстві, зокрема на основі розвинутого аграрного сектора економіки; - полання соціальних проблем у сільській місцевості; - забезпечення сільського населення робочими місцями; - розвитку сфери обслуговування на селі за рахунок сучасних підприємств сфери послуг: торговельних установ, засобів зв'язку, - закладів побутового обслуговування населення тощо.
Екологічні завдання	<p>Розвиток екологічно орієнтованого аграрного сектора на основі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - моніторингу за екологічними параметрами системи аграрного господарювання; - високотехнологічного аграрного виробництва, ресурсо- і енергозберігаючих технологій; - підвищення рівня якості й безпечності аграрної сировини та продовольчої продукції; - виробництва екологічно безпечної аграрної продукції, зокрема за параметрами «органічна продукція»; - комплексного розвитку сільських територій з одночасними екологічними пріоритетами; - формування мережі природоохоронних господарств та інших установ у структурі агропродовольчої системи

Джерело: побудовано автором на основі [30].

На основі зазначених мотивацій у системі публічного управління розвитком аграрного бізнесу України визначимо існуючі домінуючі принципи, що практично реалізуються як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях (територіях). На нашу думку, в концептуальному відображенні, діючі принципи публічного управління слід розділити на дві складові (рис. 1.1.):

Рис. 1.1. Напрями реалізації принципів публічного управління аграрного бізнесу України

Джерело: побудовано автором

1) «координуючий принцип» – система управління аграрним бізнесом національної економіки за стратегічними позиціями, нормативно-правовими й технічними регламентами, іншими координуючими узгодженнями, що призводять до відповідності передбаченим параметрам;

2) «регулюючий принцип» – забезпечення розвитку системи аграрного бізнесу у цілому на основі формування реальних засад інтеграції аграрного сектора України до світової, зокрема європейської економічної спільноти та за практичною реалізацією конкретних державних цільових програм, проектів (актуальних у конкретний період часу) за галузевими спрямуваннями,

пріоритетної державної підтримки окремих господарюючих суб'єктів на засадах «втручання» тощо [23].

Інтеграція системи публічного управління вітчизняного аграрного бізнесу до практики аграрного господарювання відбувається з використанням відповідних методів, що є одночасно механізмами реалізації концептуальних засад і практично орієнтованих заходів. Слід відзначити велику кількість регуляторних методів, якими послуговується уряд України в питаннях розвитку аграрного сектора як макроекономічної системи на рівні країни та на місцевих рівнях через територіальні громади. Методологія публічного управління відображає цільове використання тих чи інших методів і коректуючі заходи залежно від змін соціально-економічної ситуації. Йдеться про застосування законодавчих, адміністративних, фінансово-економічних, пропагандистських, консультативних та інших методів управління [39].

Разом з тим, на нашу думку, у питаннях публічного управління національним аграрним бізнесом не вистачає зворотних консолідуючих зв'язків як із громадськістю в цілому, так і з фахівцями-практиками аграрного господарювання, урахування їхніх думок, можливих пропозицій тощо.

Важливим елементом системи публічного управління інституційного середовища в аграрному бізнесі є управляюча підсистема, тобто суб'єкт публічного управління, що представлений державою в особі державних органів влади – президента, парламенту, уряду, місцевих органів державної влади, територіальних громад, а також спеціально утворених галузевих органів влади, державних установ або їх підрозділів, що взаємодіють між собою та між якими розподілені певні функції державного управління [14]. Головною рисою суб'єкта публічного управління є наявність у нього певної компетенції і владних повноважень, які дають змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання [41]. Проте, виходячи зі специфіки інституціонального середовища аграрного бізнесу, вважаємо за необхідне наголосити саме на регулівній ролі держави, що реалізується шляхом

створення сприятливих умов для побудови ефективного функціонування галузі. Керована підсистема представлена об'єктом публічного управління, яким є інституціональне середовище в аграрному секторі економіки (рис. 1.2).

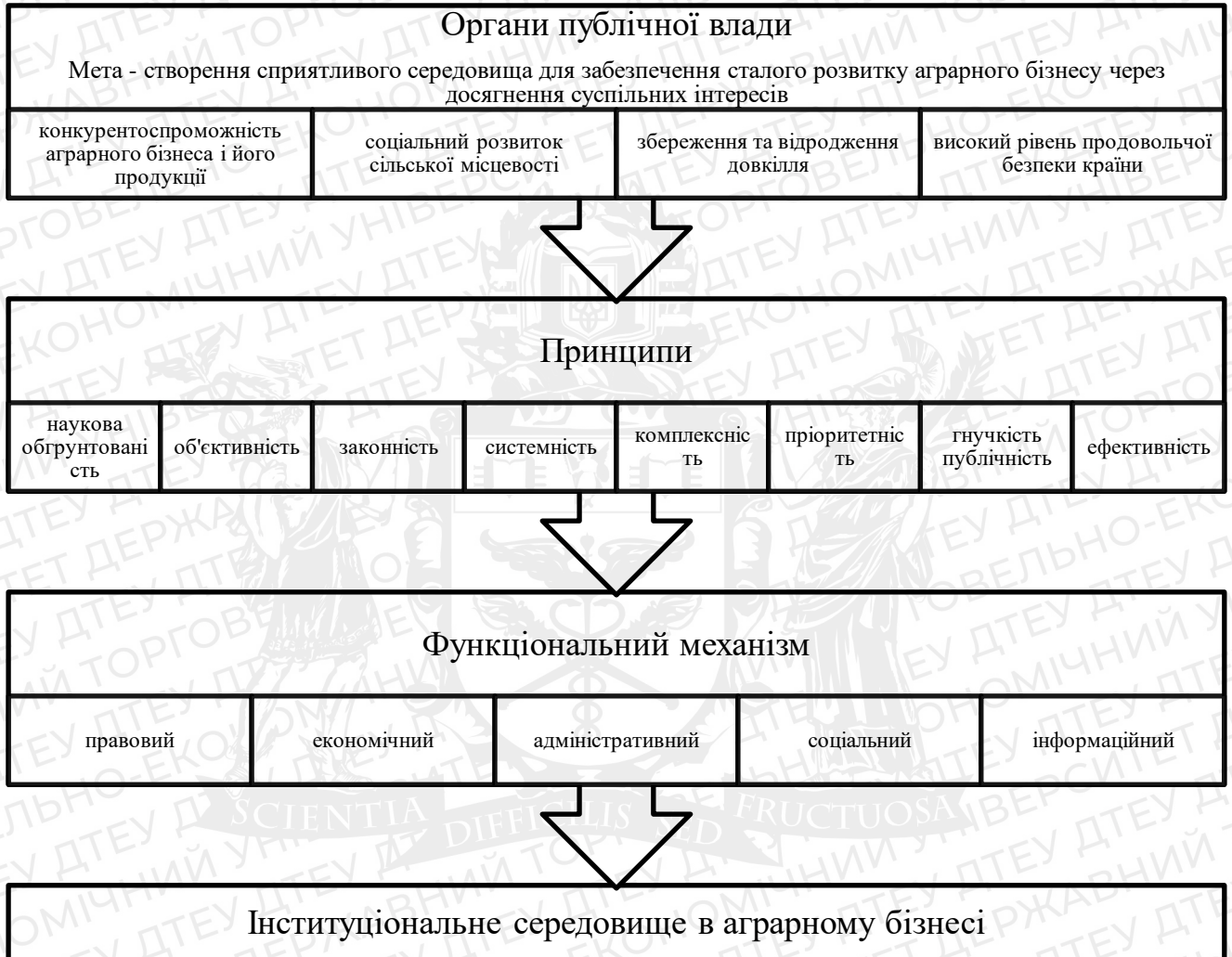

Рис. 1.2. Структура системи публічного управління інституціонального середовища в аграрному бізнесі

Джерело: розроблено автором

При цьому його розвиток відбувається через призму ефективного функціонування визначених інституцій та інститутів: формальних (політичних, економічних, соціальних та правових) та неформальних (традицій, звичаїв, менталітету, неформальних контактів, «тіньових відносин»).

Наукове обґрунтування теоретичних підходів до публічного управління інституціонального середовища в аграрному бізнесі передбачає, передусім,

виокремлення функціональних механізмів [32]. Неможливо виокремити пріоритетність та ступінь важливості будь-якого з механізмів. Узагальнюючи напрацювання провідних вітчизняних вчених та виходячи з переліку необхідних повноважень держави щодо необхідності забезпечення розвитку інституціонального середовища в аграрному бізнесі в майбутньому, можна виокремити правовий, економічний, адміністративний, соціальний та інформаційний функціональні механізми. При цьому, організаційна складова є частиною кожного із вищезазначених механізмів, оскільки без неї жоден з них не може функціонувати окремо [40].

Правовий функціональний механізм публічного управління інституціонального середовища в аграрному бізнесі є вкрай важливим, визначає характер владного впливу держави на суспільні відносини між суб'єктами господарювання. У Енциклопедії державного управління (т.2) його визначено як комплекс взаємопов'язаних юридичних засобів, які об'єктивовані на нормативному рівні, необхідні та достатні для досягнення певної мети [13, С. 378]. Основним призначенням даного функціонального механізму є упорядкування і організація взаємин учасників інституціонального середовища в аграрному бізнесі, їх поведінки і індивідуальних потреб, а також спрямування їх діяльності на досягнення національних інтересів.

Можна розглядати правовий функціональний механізм з точки зору основних регулюючих етапів: регламентування фактичних суспільно-економічних відносин, дії правових норм і реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав та обов'язків. Він має три складові: правові норми, правовідносини, акти реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав та обов'язків. Даний механізм визначає також значущість правосвідомості та дотримання законності при здійсненні правового регулювання, оскільки, перебуваючи керованою системою, не може обмежуватися вхідними у нього елементами з якісними ознаками – система має у своєму арсеналі такі атрибутивні ознаки, як спрямованість, обумовленість і т. ін. [22]. На нашу думку, варто приділяти особливу увагу саме правовому

функціональному механізму публічного управління інституціонального середовища в аграрному бізнесі, оскільки, по-перше, він створює політико-правове поле забезпечення дотримання прав учасників ринку, а також визначає «правила гри», по друге – спрямований на подолання численних нормативних суперечностей і неузгодженостей розвитку аграрної сфери.

Економічний функціональний механізм публічного управління інституціонального середовища в аграрному бізнесі – сукупність фінансово-економічних управлінських методів, інструментів та стимулів, за допомогою яких держава управляє економічними процесами та забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій [45]. Економічний механізм, на думку деяких дослідників, надає публічному управлінню у певній сфері чіткої цілеспрямованості, формальної визначеності, загальнообов'язковості, сприяє належному врегулюванню відносин, застосуванню превентивних, оперативних, стимулюючих і примусових заходів [6]. Його функціонування залишає за учасниками інституціонального середовища свободу вибору господарських рішень. Саме в наданні чи позбавленні економічних благ полягає його дія, що є особливо важливим, зважаючи на сучасні умови невизначеності та складності зовнішнього середовища[37].

Адміністративний функціональний механізм базується на дисципліні, підпорядкуванні та владі, яка передбачає можливість ефективного управління. Він передбачає не лише регулювання, а й управління. Цей механізм базується на виконанні нормативних та індивідуальних розпорядчих актів. Суть його полягає в тому, що суб'єкт управління в межах наданих йому повноважень односторонньо через відповідні форми (акти) виявляє свою волю в обов'язкових для виконання підлеглими приписах. У публічному управлінні даний механізм використовується, зокрема, для реалізації адміністративного примусу[37].

Застосування цього механізму дає можливість центральним і регіональним органам влади безпосередньо впливати на об'єкт управління. Необмежене його застосування допускається лише у надзвичайних обставинах, які загрожують

національній безпеці держави. В інших випадках слід виходити з інтересів об'єктів управління. Дія цього механізму реалізується через нормативні акти (інструкції, положення тощо) та індивідуальні акти управління (накази, розпорядження, вказівки тощо) [46].

Суть соціального функціонального механізму публічного управління інституціонального середовища в аграрному бізнесі полягає у чіткому визначенні соціальних зв'язків, як ресурсу одержання вигод і переваг аграрного сектора економіки. Соціальний механізм має бути спрямований на упорядкування процесів суспільного розвитку, створення умов для задоволення потреб людини та суспільства у цілому. Результатом дії цього механізму має бути приведення елементів соціального середовища у відповідність до потреби законів розвитку та функціонування власного потенціалу [46]. Соціальний функціональний механізм виступає базисом реалізації суспільних інтересів та послідовного підвищення рівня життя населення (за умови забезпечення його соціальної спрямованості).

Завдання інформаційного функціонального механізму пов'язані із системою інформаційно-консультаційного забезпечення інституціонального середовища. Цей механізм має бути рушійним елементом науково-технічного прогресу в аграрному бізнесі та забезпечувати здобуття учасниками інституціонального середовища нових знань та актуальної інформації, зокрема про вітчизняні та світові досягнення науки, техніки, технології, цінової інформації, надання консультативних послуг з питань маркетингу та менеджменту, юридичного обслуговування, розвитку соціальної сфери, захисту навколишнього середовища тощо [46].

Головною складовою функціонування інформаційного механізму публічного управління інституціонального середовища в аграрному бізнесі є процес інформаційного обміну. Він полягає у формуванні, зберіганні, передачі, аналізі та використанні інформації, містить структуру інформаційної бази даних – джерела і споживачів інформації, технологічний процес її обробки. На сучасному етапі розвитку суспільних відносин саме від інформаційного механізму залежить

швидкість та якість формування прозорого інформаційного забезпечення інституціонального середовища в галузі.

Відповідна структура механізмів державного регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки визначає не тільки необхідний склад їх компонентів, але й логіку формування. Кожен із функціональних механізмів має своє призначення та зміст, має власний відносний пріоритет, а їх оптимальне поєднання забезпечує прийняття ефективних державно-управлінських рішень, їх реалізацію щодо активізації розвитку об'єкта управління. Раціональне поєднання в дії переваг правового, економічного, адміністративного, соціального та інформаційного механізмів як основи системи державного регулювання інституціонального середовища є важливою передумовою підвищення ефективності галузі.

1.2. Особливості озвитку агробізнесу Київської області

Розвиток аграрного бізнесу Київської області перебуває під значним впливом столичного міста. Велика концентрація міського населення із масовим споживчим попитом на сільськогосподарську продукцію стимулює розвиток агробізнесу, у тому числі сільське господарство. Райони навколо Києва мають більші можливості щодо отримання інвестицій та використання інноваційних проєктів.

В області працює понад 300 агропідприємств, ще майже стільки зареєстровано в місті Київ.

Київська область традиційно посідає одне з провідних місць в Україні за розвитком сільського господарства. Площа сільськогосподарських угідь становить 44 % від загальної площі області, у тому числі рілля - 38,2%. Тут виробляють 6,5% валової продукції сільського господарства країни [26], зосереджено майже 20% матеріально-технічних засобів та 7% зайнятих у галузі працівників. Рівень інвестиційної привабливості аграрного бізнесу Київської області майже удвічі перевищує середній показник по Україні. Незважаючи на втрату 9% площі внаслідок радіоактивного забруднення земель, високий рівень

урбанізації та високу вартість землі, Київська область входить до топ-5 регіонів із виробництва зернових культур, овочів і картоплі, цукроваріння, є лідером у птахівництві та свинарстві.

За індикативними показниками нормативної грошової оцінки землі, загальна вартість всіх сільгоспземель області становить 33,3 млрд грн, а середня НГО 1 га сільгоспземель дорівнює 26 041 грн. Також, на відміну від Сумської області, на Київщині практично не залишилося земель запасу та резервного фонду. Якщо в Сумській області таких земель понад 100 тис. га, то в Київській – 14 987 га, що свідчить про активне розпаювання та зміну цільового призначення ділянок [15].

Більша частина земель сільськогосподарського призначення перебуває в приватній власності фізичних осіб - 84,9%. Лише в 5,2% земель площею 54 535 га власниками є юридичні особи – 1542 приватні компанії з різних сфер бізнесу. Державні та комунальні землі становлять сумарно 7,63% від усіх сільгоспземель області. Для 92 тис. га відсутній власник чи розпорядник, а це – 7,46% сільгоспземель області. Це частина ризикових земель, що потребують проведення інвентаризації. Всього ж в області встановлено 331 612 фізичних осіб-власників землі та 2021 юридичних осіб – приватних компаній, державних установ та органів самоврядування, що володіють землею [15]. (рис. 1.3).

Всього ж концентрація земель у користуванні агрохолдингів порівняно низька – 10 найбільших компаній орендують лише 16,4% сільгоспземель. У сусідній Сумській області цей показник становить 33,7%. Консолідація земельного банку серед агровиробників Київщини також більш помірна – найбільша частка сільгоспземель області, а саме 37,6%, знаходиться в користуванні фермерів із земельним банком 500-3000 га. В тій же Сумській області понад 41% сільгоспземель обробляють агрохолдинги з земельним банком понад 10 000 га.

Рис. 1.3. Рейтинг агрохолдингів за кількістю землі

Джерело: розроблено автором на основі даних [28]

Також у порівнянні з іншими областями землі Київщини є частим предметом судових спорів. Причинами пов'язаними з ризиком порушень та неефективним використанням землі, втратами від недонадходжень до бюджетів громад є:

- Тіньова оренда земельних ділянок. Сумарні втрати внаслідок несплати 60% ПДФО з орендної плати та єдиного податку 4 групи при використанні земельних ділянок приватної власності без укладання договорів оренди – 51,3 млн грн щороку. Найбільш поширеною проблема є в Миронівській, Рокитнянській, Сквирській, Тетіївській та Ставищенській громадах.
- Управління державними та комунальними землями. Це земельні ділянки державної та комунальної власності, що не передані в оренду, а також ділянки, що використовуються необґрунтовано. Щорічний розмір втрат та недонадходжень – 113,5 млн грн. Найбільш гостро ця проблема стоїть для Маловільшанської, Яготинської, Барішівської, Бориспільської та Ковалівської територіальних громад.
- Самовільне зайняття. Це обробіток земель, де не сформовані земельні ділянки і є висока ймовірність, що ці землі перебувають у комунальній власності.

Для Київщини це майже 95 тис. га, а сума можливих втрат сягає 400 млн грн щороку. Найбільше – в Іванківській, Кагарлицькій, Ставищенській, Великодимерській та Баришівській громадах.

- Обробіток земель несільгосппризначення. Це землі, що обробляються з порушенням цільового призначення. Таких в області понад 15 тис. га, найбільше – серед земель житлової забудови, транспорту, комунікацій та зв'язку.

Територіальні громади Київської області мають доволі сприятливі природні та економічні умови для розвитку агробізнесу. Найвища родючість ґрунтів, значна кількість орних земель, загалом достатня їх зволоженість сприяють ефективному розвитку сільськогосподарського виробництва. Агровиробництво – це та сфера діяльності, яка формує попит на працю та сприяє зайнятості населення у сільській місцевості.

Важливим чинником розвитку агробізнесу є наявність трудових ресурсів з традиційними навиками сільськогосподарської праці. Середньорічна кількість найманих працівників у сфері аграрного виробництва становить 37,8 тис. осіб, 5 тис. осіб мають неповну та базову вищу освіту (12,4 %), 4 тис. осіб з повною вищою освітою (10,3 %). Розвитку агробізнесу сприяє великий попит населення столиці на продовольчу продукцію. Адміністративні райони столичної області є потужним виробником зерна, овочів, цукру, м'ясо-молочної продукції, яєць [7].

Основою розвитку агробізнесу є сільське господарство. Головними його галузями є зернове господарство, кормовиробництво, буряківництво, картоплярство, овочівництво, а також тваринництво м'ясо-молочної спеціалізації.

Найбільшу частку займають такі культури як: зернові, соняшник, цукрові буряки, картопля. Продукція цих галузей реалізується переважно у столиці.

Спостерігається позитивна тенденція зростання виробництва таких видів продукції, як зерно, цукрові буряки, картопля, овочі. Це пов'язано з високою врожайністю сільськогосподарських культур та високою ліквідністю сільськогосподарської продукції.

Нині найбільшими виробниками продукції сільського господарства є такі територіальні громади Баришівська, Кагарлицька, Переяславська, Рокитнянська, Ставищенська, Яготинська, Сквирська, Миронівська та громади Білоцерківського району.

Характерною рисою Київської області є те, що у виробництві продукції сільського господарства (і в рослинництві, і в тваринництві) основна роль належить сільськогосподарським підприємствам різних форм (63 %), у той час як на господарства населення припадає лише 37 % (в Україні загалом господарства населення виробляють 59,8 % валової продукції сільського господарства, а сільськогосподарські підприємства – 40,2 %) [33].

Найбільший обсяг продукції сільського господарства припадає на Вишгородський район (1218,6 млн. грн.), Броварський (858,0 млн. грн.), Білоцерківський (641,2 млн. грн.), Баришівський район (361,7 млн. грн.), найменший на Бородянський (53,6 млн.грн.), Іванківський (11,8 млн.грн.), Поліський райони – (5,1 млн. грн.) [33].

Відбувається зростання продукції тваринництва у агробізнесових підприємствах завдяки вітчизняним і прямим іноземним інвестиціям у сільське господарство та харчову промисловість, які становлять 87,8 % загального їх обсягу. Значна роль належить підприємствам з перероблення сільськогосподарської сировини: ЗАТ «Молпродукт», ВАТ «Переяславський експериментальний комбінат хлібопродуктів» (Переяславська терит оральна громада), приватне підприємство «Діброва» (Згурівська територіальна громада), приватноорендне підприємство «Саланг-Агро» (Яготинська територіальна громада). Обсяг виробництва продукції харчової промисловості (у порівняльних цінах) зріс у порівнянні з 2020 р. на 19,7 %.

Розвиток агробізнесу є головною складовою розвитку сільської місцевості, поліпшення соціодемографічної ситуації на селі, збереження і становлення системи поселень. Незважаючи на численні економічні й соціальні проблеми, значна частина сільських мешканців при умові створення повноцінного життєвого

середовища і надалі надаватиме перевагу сільському способу життя, залишатиметься у сільській місцевості. Забезпечення зайнятості населення саме завдяки агропромисловій діяльності і споріднених з нею галузей має велике значення для розвитку сільської місцевості, збереження екістичної мережі.

Слід зазначити, що формування раціонального агровиробництва, високоефективне використання його потенціалу дає можливість розвивати експортоорієнтовані галузі, які відіграють значну роль у соціально-економічному розвитку сільських територій Київської області.

В області функціонують агробізнесові підприємства різних форм: ВАТ «Терезине» – виробництво свинини (Білоцерківський район), ЗАТ «МакарОВО» – виробництво ячного порошку (Макарівський район), ВАТ «Росич» – виробництво плодоовочевих консерв (Томилівська територіальна громада, Білоцерківського району), ПП «Нива Переяславщини» – виробництво комбікормів, відгодівля свиней, виробництво м'яса, ковбас, копченостей, м'ясних консерв тощо (Згурівський район, Переяславський район), ВАТ «Узинський цукровий комбінат» (Узинська територіальна громада, Білоцерківський район), ВАТ «Синявське» – вирощування гібридного насіння цукрових буряків (Рокитнянська територіальна громада), СТОВ «Карапиші» – виробництво молока та яловичини (Миронівська територіальна громада).

Слід зазначити, що у Київській області переважає рослинництво. Співвідношення між рослинництвом і тваринництвом у виробництві сільськогосподарської продукції становило у 2021 р. 53,7 % і 46,3 %. Ця тенденція спостерігається протягом тривалого часу, що засвідчує зниження ефективності використання земельних угідь, недостатню конверсію кормових ресурсів у продукцію тваринництва, зменшення продуктивності землі.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, мало згубні наслідки для аграрного бізнесу України та її новоствореного ринку сільськогосподарських земель. Блокада росією морської торгівлі, розпочата в середині лютого, призвела до колапсу експорту сільськогосподарської

продукції, а ринок землі призупинив усі операції в день вторгнення. Наразі важко поррахувати, яких втрат зазнала українська економіка, та які ще збитки належить включити Україні у загальний рахунок. Війна триває, ворог продовжує знищувати підприємства, інфраструктуру та блокувати порти.

Сільське господарство – сектор №1 за експортною виручкою. У першу чергу, ідеться про товарні позиції, які формують основну частку аграрного експорту – зернові та олійні культури (рис. 1.4).

Останніми роками українські агропідприємства підвищували врожайність, що дозволяло збільшувати експортну виручку від продажу аграрної продукції за кордон.

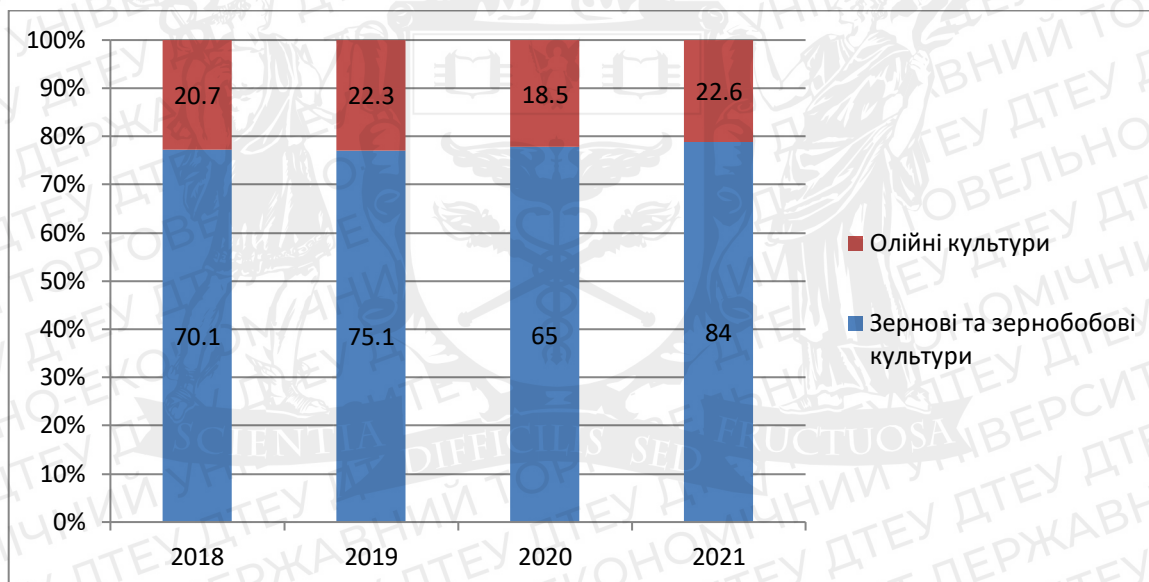

Рис. 1.4. Врожай зернових та олійних культур в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [10]

До 9 травня 2022 року в Україні компанії засіяли 8,6 млн га землі, що на 24% менше, ніж у 2021 році.

Росіяни відбирають зерно та іншу агропродукцію у фермерів на окупованих територіях. За даними Мінагрополітики, украдено близько 500 тис тонн збіжжя. Частина зерна окупанти вивезли в Сирію.

Можна виділити декілька проблем з якими зіткнула Україна в аграрному бізнесі через війну:

1) Заблокований експорт через закриті українські порти. Сухопутний та річковий експорт у країни ЄС становить менше 20% спроможності українських портів і менше 35% від мінімально необхідного темпу місячного експорту, зазначають в Українському клубі аграрного бізнесу.

2) Більшість перевізників мають замовлення і завантаженість на кілька місяців уперед. Попит дуже високий. Бізнес багато часу приділяє пошуку нових логістичних можливостей.

3) Дефіцит дизпального та його ціна. Агропідприємства провели сівбу, використовуючи запаси і часткові поставки з ЄС. Наразі пального ще менше, його ціна зросла більш ніж у 1,5 разу.

4) Фінансовий стан підприємств – одна з головних проблем.

В УКАБ зазначають, що з початку війни аграрії взяли в банках понад 20 млрд грн кредитів. Без експорту продукції проблема фінансування поглибиться: у липні почнеться збирання нового врожаю.

5) На окупованих територіях та в районах активних бойових дій окупанти масово знищують активи та сільгосптехніку. Значні площі сільськогосподарських земель заміновані.

Найважче аграріям на окупованих територіях. Вони не змогли провести сівбу, їх зерно та майно розграбовують або примушують до співпраці з окупантами. На звільнених територіях Чернігівської, Сумської та Київської областей до роботи повернулися 90% аграріїв. Залишаючи певну смугу на кордоні з росією, але сіяли навіть у прикордонних районах. На Харківщині, Миколаївщині, неокупованій частині Запорізької області поблизу лінії бойових дій усе гірше, але й тут працювали понад 50% підприємств. На решті вільної території України працюють понад 95% аграрних компаній.

Підприємства переробної промисловості теж зменшили виробництво. Один з найбільших виробників – МХП – працював на 80-85%. У компанії зазначили, що були вимушені призупинити роботу підприємства "Український бекон", розташованого в селі Водяне Друге на Донеччині.

На початку березня 2022 р. окупанти підірвали складський комплекс МХП в Київській області, на якому зберігалася заморожена продукція компанії на понад 230 млн грн. Це був найбільший склад в Україні для зберігання заморожених продуктів, яким користувалися переважно великі роздрібні мережі.

За даними МХП, продажі курячого м'яса компанії в Україні за перший квартал 2022 року знизилися на 6% рік до року. Причини – логістичні проблеми і зниження попиту через війну. Натомість експорт курятини зріс на 9% рік до року, здебільшого завдяки високим обсягам поставок у січні та лютому. Хоча в компанії очікували зростання на 15%. До війни компанія експортувала в ЄС 30% продукції, у країни Близького Сходу та Північної Африки – 70%. Усе це відбувалося через морські порти.

Агрохолдинг наголошує на значному зниженні продажів соняшникової олії: на 59% квартал до кварталу. Причини – закриті порти, зменшення виробництва через оптимізацію, зміну рецептури та собівартості [5].

Один з найбільших агрохолдингів та виробників цукру компанія "Астарта" поновила експорт цього товару. Останні два роки продажі цукру були сконцентровані переважно на внутрішньому ринку.

Наразі держава дозволила його вивозити через зменшення попиту в країні. Причина – зупинка підприємств, які були основними споживачами цукру, та вплив населення [5].

З 1 березня 2022 року та ще на рік після закінчення воєнного стану звільнено від сплати земельного податку та орендної плати за землю території, на яких велися бойові дії або які тимчасово окуповані росією.

Не підлягають оподаткуванню заміновані ділянки і ті, на яких є фортифікаційні споруди. За даними Державної служби з надзвичайних ситуацій, заміновано близько 300 тис кв км.

РОЗДІЛ 2 ПЕРСПЕКТИВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

2.1. Кластерний підхід до організації ефективності агробізнесу на регіональному рівні.

Як свідчить світова практика, одним із найдієвіших підходів для повної реалізації потенціалу та підвищення конкурентоспроможності аграрного бізнесу на регіональному рівні є створення кластерів, у межах яких відбувається поєднання виробничих процесів із науково-інноваційною діяльністю і які зарекомендували себе як активні «точки зростання» економіки. Водночас вони є важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності й інноваційного розвитку національної економіки.

Формування нової стратегії розвитку аграрного бізнесу в умовах глобалізації та інтернаціоналізації соціально-економічних процесів вимагає вироблення нової господарської парадигми, до складу якої входили б нові моделі господарювання. Наявні науково-технічні, екологічні та технологічні проблеми вимагають комплексного та системного вирішення, тому механізми їх втілення мають бути дієвими й адекватними. Цього можна досягти шляхом використання кластерної моделі [42].

У сучасних умовах кластери є дієвим інструментом формування високорівневих конкурентних переваг аграрного бізнесу, за допомогою якого з'являється можливість досягти високого рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств. Вони виконують роль інноваційних центрів росту як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку.

Класичне визначення поняття «кластер» сформулював М. Портер – це сформована за географічною ознакою група взаємозалежних компаній, організацій і асоційованих інституцій, які пов'язані спільними цілями та доповнюють одна одну.

У науковій літературі виокремлюють два аспекти кластеризації – регіональний (територіальний) і галузевий (виробничий), відповідно за такими ж критеріями розділяють кластери на територіальні та виробничі. У свою чергу територіальні кластери об'єднують підприємства у межах певної території, а їх перевагами є географічна близькість, низькі виробничі витрати, формування сприятливого середовища для ефективного функціонування малого та середнього бізнесу, які виконують не лише господарську і технологічну, але й соціальну функцію. Галузевий кластер має дещо вужчі можливості, проте, сприяє поглибленню спеціалізації та забезпечує координацію різних видів діяльності [18].

Як видно з вищенаведеного, головною метою кластера є формування його конкурентних переваг за допомогою інтеграції у єдиному інформаційному просторі науки та бізнесу для забезпечення тісної взаємодії між ними. Такий процес сприятиме розвитку пріоритетних напрямів і зростанню рівня рентабельності шляхом координації діяльності й організації об'єднаних структур різних правових форм. З метою прискорення кластеризації необхідно створити сприятливі умови для обміну інформацією між суб'єктами господарювання, які входять в кластер, тобто забезпечити інформаційну відкритість.

Оскільки кластер є головним інструментом регулювання економічного розвитку регіону і країни в цілому зі сторони держави, то його розвиток можливий лише за умови усвідомлення суб'єктами господарювання економічної доцільності такого об'єднання [31]. Виходячи з цього можна стверджувати, що кластери істотно впливають на економіку регіону, зокрема:

- стимулюють і спрощують умови для організації малого та середнього бізнесу за рахунок підвищення ступеня доступності фінансових ресурсів і використання венчурного капіталу, формують сприятливу економічну політику в регіоні та забезпечують розвиток аутсорсингу в великих компаніях, а також оптимізують інформаційні потоки усередині кластера;
- створюють можливості для інноваційного і виробничого розвитку,

стимулюють формування мережі реалізації продукції та постачальників, а також розвиток супутніх галузей;

- сприяють підвищенню продуктивності й ефективності праці у регіоні за рахунок оптимізації спеціалізації та поділу праці, розширення доступу до технологій, постачальників, кваліфікованої робочої сили, інформації, бізнес-послуг тощо;

- формують умови для експорту продукції.

Аналізуючи економічний ефект, зумовлений процесами кластеризації у європейських країнах, можна стверджувати, що це є єдиною необхідною умовою прискорення розвитку національної економіки й істотного підвищення конкурентоспроможності країн та її регіонів. Ґрунтовне вивчення зарубіжного досвіду дало нам можливість виокремити низку переваг, які одержують суб'єкти господарювання в аграрному бізнесі за умови використання кластерного підходу (табл. 2.1).

Зазначимо, що ефективність функціонування аграрних кластерів підвищує не лише економічні показники регіонів і національної економіки загалом, але й вирішує значну частину проблем економічної та продовольчої безпеки країни, підвищує рівень зайнятості, оптимізує розподіл доходів між суб'єктами ринку аграрної продукції, забезпечує зростання конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Не зважаючи на такий позитивний досвід, сьогодні виникає проблема класифікації кластерів з урахуванням вітчизняних особливостей розвитку і функціонування аграрної сфери. Зокрема, Е. Бергман і Е. Фезер виокремлюють промислові кластери як об'єднання фірм і галузей за різними аспектами спільної діяльності: географічними, інноваційними, ресурсними та логістичними тощо. Вони вважають, що регіональні промислові кластери одночасно є промисловими кластерами, що сконцентровані географічно в межах окремого регіону [2].

Таблиця 2.1

Позитивні риси кластеризації для суб'єктів регіональної аграрної сфери

Суб'єкти регіональної економіки		
Місцеві (регіональні органи влади, територіальні громади)	Виробники	Споживачі
Стійке економічне зростання	Зростання ринкової частки	Висока якість і споживчі властивості аграрної продукції
Збільшення податкових надходжень у бюджет	Розвинута ринкова інфраструктура	Можливість придбання інноваційної продукції
Стабілізація рівня безробіття	Висока конкурентоспроможність аграрної продукції та можливість виходу на міжнародні ринки	Можливість придбання сільськогосподарських товарів та продовольства вітчизняного виробництва
Тісна взаємодія з аграрними виробниками	Низькі витрати виробництва та реалізації сільсько господарської продукції	Зниження цін на сільськогосподарську продукцію та продовольство
Перерозподіл економічного розвитку аграрної сфери регіонів та зростання виробничої і ділової активності депресивних регіонів	Використання у аграрному виробництві інновацій, ініціативність і особиста зацікавленість суб'єктів кластерних відносин	-
Збільшення обсягів експорту аграрної продукції	Державне інвестування	-
Зростання міжнародного статусу держави	Тісна й ефективна взаємодія усіх аграрних виробників (малих, середніх та великих)	-

Джерело: складено автором

Отже окреслимо специфіку аграрного кластера – наявність високої концентрації спеціалізованих сільськогосподарських підприємств навколо переробних підприємств, розвинена ринкова та транспортна інфраструктура.

Водночас для створення нового кластера необхідні певні умови, зокрема, наявність головного засобу виробництва – землі та підприємства-лідера, що визначає довгострокову спільну стратегію регіональної економічної системи; територіальної локалізації основної маси суб'єктів господарювання – учасників кластерної системи; спільних корпоративних систем управління, бізнес-процесів, централізованого контролю й аналізу; стійкість стратегічних міжнародних

господарських зв'язків у рамках кластерної системи, включаючи її міжрегіональні та міжнародні зв'язки [38].

За таких умов кластер дає можливість аграрному підприємству комплексно використовувати потенціал регіону та врахувати регіональні особливості, одержати додаткові конкурентні переваги, а також, як зазначає О. М. Тищенко, одержує потенціал, що перевищує суму потенціалів окремих складових. Це дозволяє виробничим компаніям стабільно здійснювати інноваційну й інвестиційну діяльність [35].

Ще однією метою створення та ефективного функціонування регіональних аграрних кластерів є підвищення конкурентоспроможності усіх його суб'єктів за рахунок однакових підходів до управління якістю, логістики, інжинірингу, використання інноваційних технологій, досягнення повного виробничого циклу, більша можливість доступу до світових ринків аграрної продукції й аграрних бірж, а також обміну інформацією щодо попиту та пропозиції на ринку.

В умовах становлення ринкових відносин та економічної кризи реалізація кластерного підходу має відбуватися шляхом формування стратегій і програм розвитку регіонів, розробки системи заходів з метою зближення регіональних суб'єктів. На нашу думку, він має стати основою для розробки усіх заходів щодо розвитку регіону загалом та аграрного бізнесу зокрема, оскільки забезпечує мультиплікативний ефект і підвищує ефективність виробництва, покращує умови для впровадження різних організаційних форм господарювання та їх кооперації, забезпечує економічний розвиток сільських територій на принципах економічної самодостатності [16].

Щодо регіонального аграрного кластеру, то його можна визначити як концентрацію підприємств, наукових, освітніх, суспільних організацій, пов'язаних між собою мережами співпраці з метою забезпечення максимально можливої (за існуючих обмежень) ефективності і конкурентоспроможності при дотриманні певних умов, зокрема, наявності: необхідної кількості спеціалізованих підприємств і великого підприємства, на базі якого можна апробувати та

реалізовувати наукові розробки; дослідного центру, що забезпечує фундаментальну наукову базу інноваційних ідей і проєктів; навчального закладу, який би забезпечував підготовку та перепідготовку фахівців для аграрної сфери у даному кластері; об'єднання намірів, зусиль і дій керівництва та учасників задля досягнення стратегічної мети; економічно доцільних потреб і попиту на інноваційну продукцію кластера в регіоні і за його межами; серйозних регіональних завдань у науковій, прикладній, соціально-економічній та інших сферах діяльності людини [4].

Доведено, що саме регіональні аграрні кластери визначають конкурентоспроможність національної економіки, сприяють покращенню інвестиційного клімату, збільшують кількість робочих місць та є саме тим механізмом, який дозволяє ефективно взаємодіяти органам влади, бізнесу та громадськості, забезпечують умови для реалізації замкнутого циклу виробництва. Їх створення є відображенням нової управлінської концепції публічного врядування. Впровадження такого досвіду дасть змогу державі наблизитися до європейських стандартів управління.

Досягнення поставлених цілей у формуванні та розвитку ефективних кластерних утворень в Україні можливе лише за умов розв'язання низки завдань [27]:

- створення сприятливих умов для розвитку кластерів, а саме – виокремлення учасників кластера та формування стратегії його розвитку;
- дієва підтримка проєктів, спрямованих на зростання конкурентоспроможності суб'єктів кластера, урахування пріоритетів розвитку кластерів шляхом підтримки розвитку малого та середнього бізнесу, інвестиційно-інноваційної, організаційно-технологічної політики, стимулювання експорту, розвитку ринкової та соціальної інфраструктури, галузей економіки;
- координація дій усіх державних органів виконавчої влади, регіональної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, об'єднань підприємців з реалізації кластерної політики.

Серед основних напрямів розвитку кластерного підходу в Україні можна виокремити такі, що представлені на рисунку 2.2.

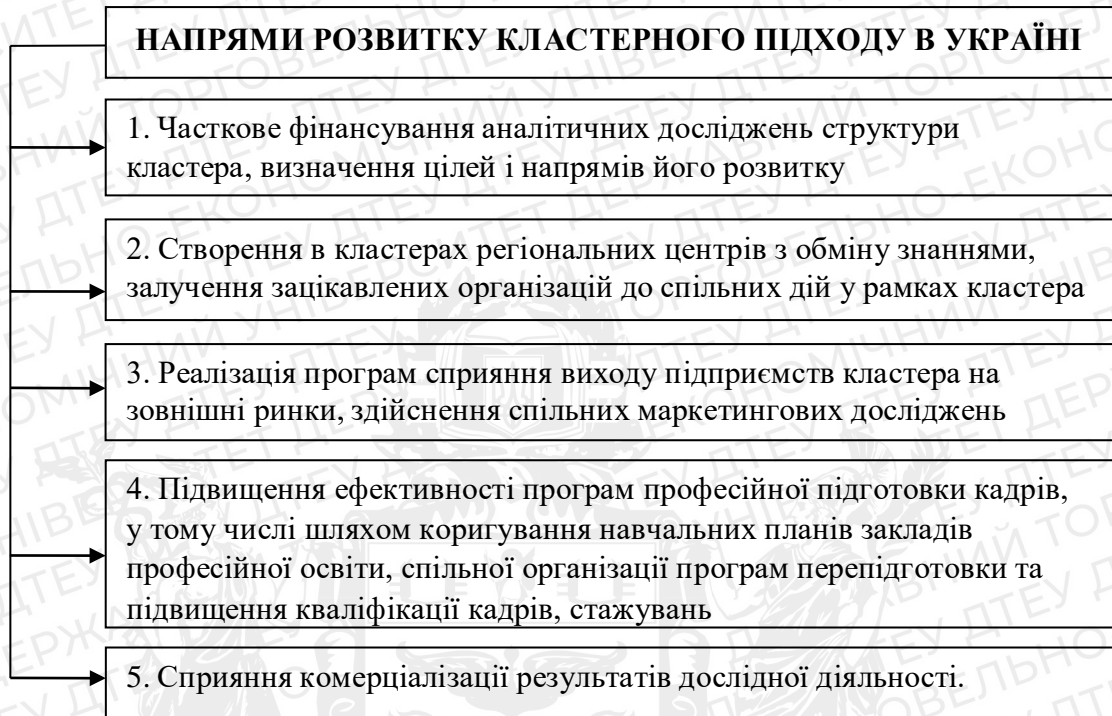

Рис. 2.2. Основні напрями розвитку кластерного підходу в Україні

Джерело: розроблено автором

Вище зазначені напрями розвитку кластерного підходу в Україні формуються в основному під впливом державної політики, тому додатково необхідно враховувати сучасну політичну й економічну ситуацію, ведення бойових дій на території України тощо. Відтак, досвід формування кластерів в Україні вимагає зміни підходів, що передбачає розширення кордонів кластерів, злиття з іншими подібними утвореннями з метою загального підвищення конкурентоспроможності виробничих підприємств у їх межах.

Відзначимо, що однією з головних конкурентних переваг аграрного кластеру, насамперед, є здатність усіх суб'єктів оптимально розподілити свої ресурси і тим самим досягти стійкішого положення на ринку, ніж конкуренти.

Окрім того, ефективне функціонування кластерів призводить до збільшення кількості платників податків, удосконалення кадрової та інноваційної інфраструктури.

Визначальною ознакою кластера є територіальна локалізація, яка сприяє обміну інформацією про нові технології між учасниками цієї групи, налагодженню виробничих зв'язків між його учасниками.

Зауважимо, що наявність кластера не виключає присутності в економіці регіону відособлених галузей, що не входять до його складу. Окремі з них можуть увійти до складу міжрегіональних кластерів, інші – залишитися у відособленому вигляді.

В Україні на 2022 рік було всього декілька зареєстрованих кластерів, які пов'язані з агробізнесом (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Перелік кластерних організацій зареєстрованих в Україні

№	Назва	Регіон	Напрями діяльності	Сайт/Контакти	Примітка
1	Херсонський агро-кластер «Ea.F.Tech+»	Херсон	Агропромисловий сектор	https://ea-f-tech.com/	24.02.2022 тимчасово припинив діяльність, в той же час почав активно займатися гуманітарною місією
2	Agro Food Cluster	Харків	Виробництво та переробка с г продукції	http://agrofoodcluster-kh.com/	Учасники Кластеру здійснюють активну волонтерську діяльність та допомагають армії, громадянська та закладам освіти
3	Український органічний кластер	Київ – Херсон	Агро – Сільське господарство	https://organic-platform.org/gs-organichnyj-klaster/	-

Джерело: розроблено автором за даними [1, 24, 43]

Оскільки кластер є складною структурою, що утворюється з значної кількості підприємств на одній території, то рано чи пізно виникає проблема визначення його меж. З цією метою необхідно виокремити найважливіші зв'язки між учасниками кластера, що й утворюють ці межі. Ті підприємства, зв'язки з якими слабкі або зовсім відсутні, можна залишити за межами кластерів. Водночас варто відзначити, що такі межі достатньо мобільні за рахунок того, що можуть з'являтися або зникати суб'єкти господарювання або цілі галузі. Окреслюючи

межі кластера, доцільно врахувати, що усередині нього існують вертикальні (постачальник – споживач) і горизонтальні зв'язки (загальна база споживання виробничих і інших ресурсів), які є стабільними.

В умовах світової глобалізації економічний розвиток аграрного бізнесу можливий лише за умов впровадження інноваційного підходу, використання енергозберігаючої техніки та технології, ширшого залучення інтелектуальних ресурсів, раціонального поєднання ринкових механізмів і державної політики.

2.2. Пріоритетні напрями удосконалення публічного управління розвитком аграрного бізнесу

Розвиток аграрного ринку в Україні на сучасному етапі державотворення вимагає залучення нових напрямів управління, що повинно, на наше переконання, стимулювати розвиток сільських територій в цілому.

Інноваційні стимули розвитку публічного управління у різних галузях економіки в Україні наразі реалізуються за рахунок залучення високодосвідчених управлінців із таких країн, як Грузія, ЄС та США, котрі повинні реалізувати ефективний досвід цих країн у публічному механізмі управління медициною, державними фінансами, правоохоронною сферою та іншими галузями державного управління. У той же час достатньо корисним був би досвід залучення таких фахівців у сферу публічного управління аграрним бізнесом. Окрім цього, на наш погляд, одним з найважливіших напрямів удосконалення організаційної структури управління механізмом державного регулювання аграрного ринку в Україні у контексті євроінтеграції виступає запровадження європейських стандартів управління аграрним бізнесом.

Ефективне публічна політика розвитком аграрного бізнесу є основою для забезпечення ефективного його функціонування в сучасному інформаційному суспільстві. Як результат реалізації існуючих методів управління розвитку

аграрного бізнесу в Україні, значна частина показників його розвитку знаходиться за межами оптимального рівня. В умовах глобалізації економічних процесів в національній економіці існуючі світові тенденції до збільшення обсягів дефіциту продовольства та динамічне зростання цін розглядаються як виклик для аграрного бізнесу. У свою чергу, використовуючи ефективні методи та інструменти державної аграрної політики, такі тенденції можуть діяти як активний стимул до інноваційного розвитку та збільшення експорту аграрної продукції, забезпечувати диверсифікацію фінансових ресурсів з метою капіталізації аграрного виробництва, слугувати базисом для активізації вітчизняного аграрного потенціалу і конкурентної переваги на світовому ринку [8, С.6; 12; 21].

Проведені дослідження забезпечення реалізації публічної політики розвитку аграрного бізнесу стали основою для систематизації етапів аналізу, прогнозування, вибору дієвих заходів, а також їх соціально-економічних засобів реалізації та інтерпретації в комплексній системі для удосконалення публічного управління розвитку аграрного бізнесу в територіальній громаді.

Ключові засади визначених пропозицій представлено у вигляді структурно-функціональної моделі (рис. 2.3), відповідно до якої мета, завдання й структура проведеного аналізу, прогнозування, вибір заходів реалізації публічної політики в агробізнесі взаємопов'язані і взаємозалежні між собою. Структура та методи проведеного аналізу безпосередньо пов'язані із визначеними завданнями і методами прогнозування, з запропонованими етапами щодо вибору заходів публічної політики розвитку аграрного бізнесу в територіальній громаді [9, 11, 20, 25, 36, 44].

Ціллю першого етапу, орієнтованого на визначення імперативів публічної політики розвитку аграрного бізнесу, є: визначення сучасного стану інноваційного розвитку вітчизняного аграрного бізнесу; проведення комплексної оцінки ефективності публічної політики розвитку агробізнесу в Україні; налагодження взаємозв'язків між аграрним виробництвом та інструментами публічної регуляторної політики; врахування потреб споживачів, їх соціально-

економічних інтересів, що слугує базовою інформацією для реалізації наступних етапів.

ЕТАПИ		Інформаційне забезпечення	Фінансове забезпечення	Вибір регуляторних заходів	Прогнозування	Аналіз і оцінка
СТРУКТУРА МОДЕЛІ	Визначення пріоритетів	Інформування про прогресивні тенденції у реалізації аграрної політики світу	Фінансові джерела інноваційного розвитку: бюджет, інвестиції, власні кошти та ін.	Формування положень публічної політики забезпечення економічної безпеки аграрного сектору	Прогнозування довгострокових тенденцій інноваційного розвитку. Розробка стратегії	Аналіз основних тенденцій і проблем у розвитку аграрного бізнесу
	Визначення цілей і завдань	Надання юридичних, економічних і технологічних консультацій	Бюджетні ресурси спрямовані на забезпечення економічної безпеки	Розробка системи заходів впливу держави на розвиток аграрного бізнесу та їх узгодження з кількісним вираженням перспектив розвитку	Прогнозування виробництва через: продовольчу забезпеченість; оцінку експортного потенціалу	Аналіз рівня розвитку аграрного бізнесу. Методи регулювання
	Оцінка ефективності	Створення інформаційної бази для оцінки отриманих даних	Встановлення основних і додаткових джерел фінансування	Формування переліку найбільш ефективних регуляторних заходів щодо забезпечення економічної безпеки	Визначення шляхів вирішення проблем інноваційного розвитку аграрного бізнесу та його економічної безпеки	Комплексна оцінка ефективності заходів щодо підтримки аграрного бізнесу
	Оцінка фінансових можливостей	Інформування органів місцевого самоврядування, територіальні громади про забезпечення економічної безпеки	Розширення традиційних джерел дохідної частини бюджету. Дотримання стратегічного плану	Вибір методів бюджетного і податкового регулювання аграрного бізнесу з метою забезпечення економічної безпеки	Прогнозування фінансових можливостей аграрного бізнесу на національному і регіональному рівнях	Аналіз стану фінансування аграрного бізнесу з державного бюджету
	Визначення ризиків і загроз	Інформування органів місцевого самоврядування та територіальні громади про пріоритети розвитку	Ресурсне забезпечення ризикових зон інноваційного розвитку	Вибір внутрігалузевих пріоритетів з розробкою відповідних програм інноваційного розвитку	Визначення основних індикаторів економічної безпеки та вплив на них інноваційного розвитку	Оцінка рівня розвитку галузей і підгалузей аграрного виробництва сектору
	Розробка політики	Доступ до інформації про можливі заходи підтримки бази даних. Організація консультаційних пунктів	Обґрунтування витрат бюджету, використання можливостей міжбюджетних відносин	Обґрунтування необхідних розмірів підтримки. Вибір раціональних заходів, приведення їх у систему на основі механізму	Прогнозування фінансових ресурсів, їх розподіл з урахуванням підтримки	Встановлення зв'язку між ефективністю виробництва і заходами регулювання політики

Рис. 2.3. Структурно-функціональна модель удосконалення публічної політики інноваційного розвитку аграрного бізнесу

Джерело: розроблено автором

Другий етап передбачає комплексне прогнозування обсягів аграрного виробництва та обсягів бюджетних коштів, які слугують безпосередньою державною підтримкою інноваційного розвитку аграрного бізнесу з метою забезпечення економічної та продовольчої безпеки у контексті реалізації функцій

публічної політики в агробізнесі. Даний етап включає підготовку виважених пропозицій для впровадження третього етапу моделі з метою вибору ефективних методів державного регулювання аграрного бізнесу.

На третьому етапі формуються необхідні умови для реалізації моделі публічної політики розвитку аграрного бізнесу в територіальній громаді.

Четвертий етап полягає у ідентифікації можливих напрямів диверсифікації джерел фінансування, використовуючи напрями залучення додаткових ресурсів, раціоналізація та оптимізація обсягів бюджетного фінансування розвитку аграрного бізнесу.

П'ятий етап сприяє забезпеченню публічної політики розвитку аграрного бізнесу необхідною і своєчасною інформацією.

Запропонована модель представляє собою послідовність дій щодо аналізу, прогнозування, вибору необхідних і можливих заходів публічної політики розвитку аграрного бізнесу, інституційно-організаційного, фінансово-економічного та інформаційно-консалтингового забезпечення і включає шість структурних блоків, які відповідають кожному із представлених етапів за матричним принципом. У процесі реалізації такої структурно-функціональної моделі відбувається переосмислення основних тенденцій та проблем забезпечення функціонування аграрного бізнесу в умовах його інноваційного розвитку.

Важливим аспектом формування та реалізації інституційних імперативів публічної політики розвитку аграрного бізнесу є формування сприятливого підприємницького середовища та стратегії забезпечення економічної безпеки аграрного бізнесу, що передбачає у тому числі наявність дієвого інституційного забезпечення реалізації такої стратегії [17, 29].

Завдання публічної політики у контексті запропонованої структурно-функціональної моделі до формування інституційних імперативів регулювання інноваційного розвитку аграрного бізнесу полягає у забезпеченні функціонування інституціональної системи ринкових відносин, а також формування національно-ідентичного укладу аграрного бізнесу.

Реалізація публічної політики забезпечення функціонування аграрного бізнесу в Україні має свою внутрішню логіку та послідовність реалізації відповідних етапів. Саме така логічна послідовність визначається його методологічною основою.

Як результат проведеного дослідження нами проведено систематизацію та структурування ключових компонентів методологічного базису реалізації публічної політики забезпечення функціонування аграрного бізнесу в Україні.

Зазначимо, що концептуальною основою такого підходу є обґрунтовані нами специфічні принципи функціонування інноваційних процесів, етапи реалізації якого представлені на рис. 2.4.

Ми позиціонуємо даний підхід як комплексний, адже вважаємо, що при забезпеченні функціонування аграрного бізнесу шляхом його інноваційного розвитку використання його складових має здійснюватися не поодинокі, а комплексно, тобто враховувати інтереси всіх учасників та процесів. Це дозволить отримати не лише необхідні кількісні і якісні зміни у складі таких елементів, а й забезпечити ефективність його реалізації.

Підсумовуючи вище викладене зазначимо, що в стратегічному аспекті завдання публічної політики забезпечення функціонування аграрного бізнесу полягають в формуванні конкурентоспроможного середовища, функціонуванні соціально-орієнтованого, інноваційного аграрного виробництва. А щодо аграрного бізнесу в цілому – забезпечення інституційних умов для інноваційного розвитку та поетапного переходу до функціонування на принципах стійкості, сталості, відновлюваності, екологічно-економічної й соціальної відповідальності аграрних виробників. У свою чергу, інтереси суб'єктів аграрного бізнесу повинні підпорядковуватися соціально-економічним інтересам суспільства, а не навпаки. Такі стратегічні орієнтири повинні стати пріоритетом для вітчизняного аграрного бізнесу, його економічної безпеки, інноваційного розвитку, адже це слугує основою для підвищення добробуту громадян, зокрема в умовах підвищеного попиту на екологічно чисту вітчизняну аграрну продукцію.

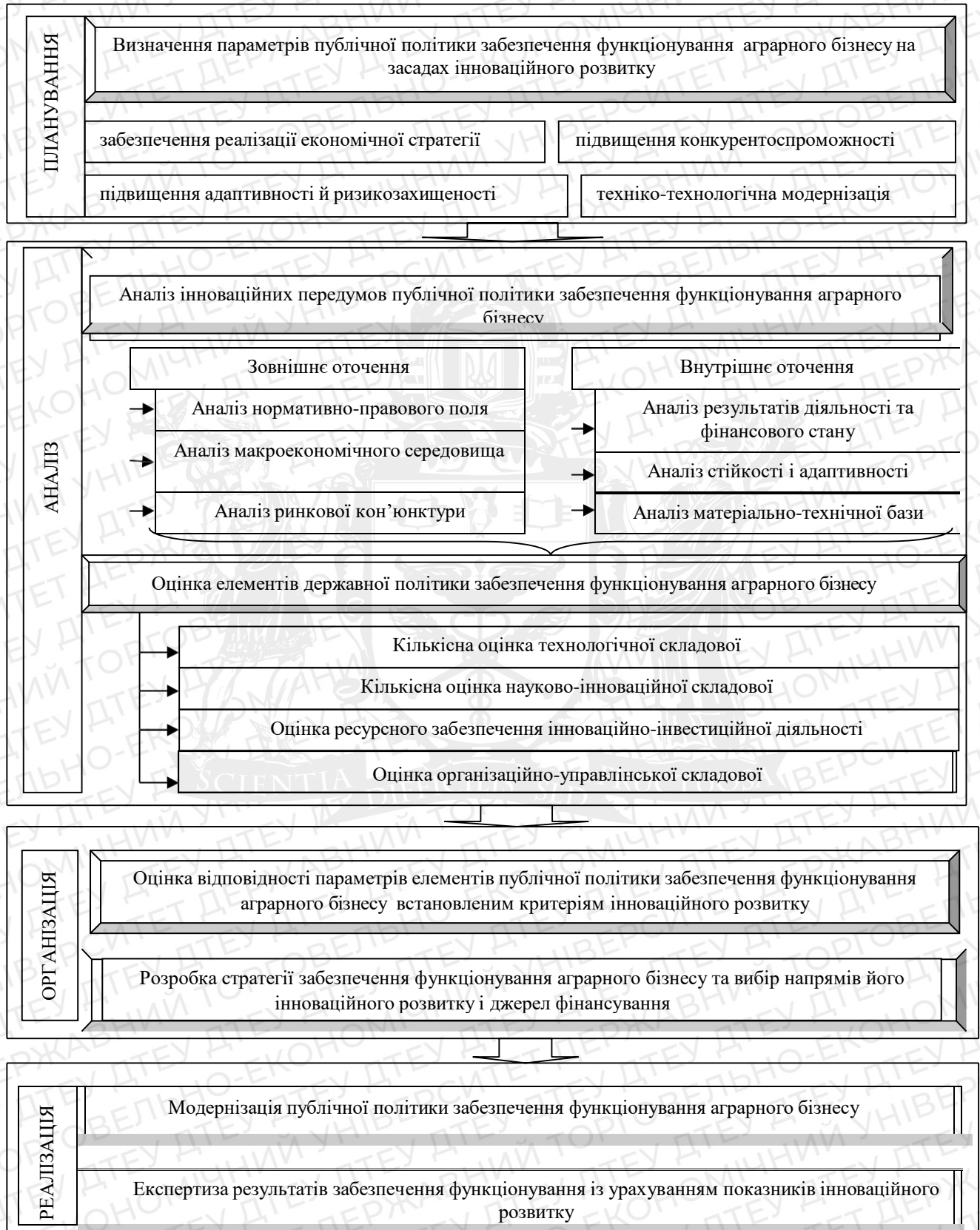

Рис. 2.4. Етапи реалізації комплексного підходу до удосконалення публічної політики забезпечення функціонування аграрного бізнесу в Україні

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі проведено теоретичне узагальнення та запропоновані перспекти публічного управління розвитку аграрного бізнесу в територіальній громаді. Результати, отримані в процесі дослідження, дають підстави сформулювати наступні висновки та пропозиції:

1. Розкрито сутність механізмів публічного управління інституціонального середовища в аграрному бізнесі. Виокремлено правовий, економічний, адміністративний, соціальний та інформаційний функціональні механізми як невід'ємної складової публічного управління інституціонального середовища. Визначено її складові: мета, цілі, принципи, функції, форми, методи та інструменти, об'єкт та суб'єкт управлінського впливу. Окреслено критерії ефективності публічного управління інституціонального середовища в аграрному секторі економіки.

2. Аграрний бізнес Київської області займає домінуючі позиції в Україні. Це відбувається не стільки за рахунок сприятливих ґрунтово-кліматичних умов, скільки завдяки впливу столичного міста і, відповідно, величезному попиту міського населення на продовольчу продукцію. Стимулюючий вплив на розвиток галузі справляють також інвестиції, можливості реалізовувати інноваційні проекти, спрямовані на виробництво сільськогосподарської продукції, наявність науково-дослідних інститутів тощо.

Впродовж останніх років у розвитку аграрного бізнесу області відбулися значні зміни, зумовлені появою нових виробничих структур – великих агрохолдингів, зацікавлених у виробництві високоприбуткових культур, ігноруючи при цьому питання екостану земельних ресурсів. У посівній площі стали переважати надто ґрунтовиснажливі культури – кукурудза, соняшник, соя, ріпак. Істотно зменшилися посіви кормових культур, зернобобових, круп'яних, зокрема гречки, також значно скоротилося поголів'я худоби.

Загалом Київська область поступово втрачає колишні позиції приміського сільського господарства, дедалі більше продукції завозять з інших областей України та із-за кордону.

3. Обґрунтовано інституційні засади формування високоефективної аграрної регіональної системи на основі кластера та доведено, що економічний розвиток аграрної сфери у сучасних умовах визначають регіональні аграрні кластери, створюють умови для реалізації замкнутого циклу виробництва, сприяють покращенню інвестиційного клімату, зростанню конкурентоспроможності продукції, збільшенню обсягів експорту продуктів переробки сільськогосподарської продукції тощо.

4. Для активізації інституційних регулюючих заходів забезпечення функціонування аграрного бізнесу та підвищення ефективності його інноваційної діяльності запропоновано структурно-функціональну модель удосконалення публічної політики розвитку аграрного бізнесу. Завдання публічної політики у контексті запропонованої моделі до формування інституційних імперативів регулювання розвитку аграрного бізнесу полягає у забезпеченні функціонування інституціональної системи ринкових відносин, а також формування національно-ідентичного укладу аграрного бізнесу. Встановлено, що пріоритетними напрямками публічної політики забезпечення інноваційного розвитку мають стати: технологічна модернізація виробничого процесу та перехід до інноваційних організаційно-інституційних форм функціонування аграрного бізнесу; попередження та нейтралізація або мінімізація виробничих ризиків; розробка заходів щодо підвищення родючості ґрунтів та стимулювання виробництва саме тваринницької продукції; екологічність виробництва аграрної продукції (підтримка органічного виробництва); удосконалення виробничої та управлінської інфраструктури; якісне інформаційно-консалтингове забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agrofoodcluster Kharkiv. URL: <https://www.facebook.com/agrofoodclusterkharkiv/>
2. Bergman E., Feser E. Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applies. *Regional Research Institute*. 2018. URL: <http://www.rri.wvu.edu/WebBook/Bergman-Feser/chapter2.htm>
3. Enright M., Staber U., Schaefer N., Sharma B. Regional Clusters and Economic Development: A Research Agenda. *Business Networks: Prospects for Regional Development*. Berlin : Walter de Gruyter, 1996. P. 190–213.
4. А. Морельова. Перспективи розвитку регіональних кластерів в Україні. *Науковий вісник УМО. Серія. Економіка та управління*. 2019. Випуск 6. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/visnyk_umo/ekonomika/V_6/%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BB_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC.pdf
5. Аграрний бізнес, металурги, ІТ, хімія та інші: як справи в гігантів української економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/6/687837/#1>
6. Білокінна І.Д. Інституційне забезпечення розвитку аграрної сфери. *Економіка та управління національним господарством*. 2017. № 18. С. 33-36.
7. Воловик Л.М. Особливості розвитку агробізнесу столичного регіону (на прикладі Київської області). URL: <http://ephsheir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/5395/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%86%D0%97%D0%9D%D0%95%D0%A1%D0%A3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 6.

9. Галицький О. М., Лівінський А. І., Дяченко О. П. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 93-98.
10. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Державне регулювання розвитку підприємництва в аграрному секторі. *Економіка АПК*. 2021. № 1 С. 94.
12. Динник І. П. Аграрна політики держави: наукові підходи та особливості реалізації в сучасних умовах. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 3. С. 53-57.
13. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.
14. Жовнірчик Я. Ф. Публічне управління агропродовольчим сектором в умовах забезпечення економічної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/5.pdf
15. Індекс АПК. Земля. Київська область. URL: <https://agroportal.ua/publishing/analitika/indeksapk-zemlya-kievskaya-oblast>
16. Казьмір Л. П. Кластерний підхід до активізації розвитку агробізнесу в регіоні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Випуск 6. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/sepspu_2016_6_16.pdf
17. Калашнікова Т. В., Калашніков А. О. Інституційні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. Вип. 2 (42). С. 58-67.
18. Ларіна Т.Ф., Моїсеєва Н.І., Азізов О. Регіональні аспекти розвитку агробізнесу в Україні: кластерний аналіз. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 1. С. 5-12

19. Меглей В. І. Еколого-економічний розвиток аграрного сектора України: перспективи державного регулювання. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. №. 2 (58). С. 137-145.

20. Митяй О.В. Державне регулювання розвитку агроформувань в Україні. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2017. Вип.4 (71). С.20-25

21. Модернізація державної політики розвитку аграрної сфери України: виклики, шляхи вирішення : монографія / Гадзало Я. М., Гладій М. В., Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Київ : Аграрна наука, 2020. 330 с.

22. Мороз В.М. Організаційнозправовий механізм державноуправлінського впливу: зміст та характеристика категорії. *Журнал "Інвестиції: практика та досвід"*. 2019. № 23. С-106-114.

23. Надвиничний С. А. Економічний розвиток аграрної сфери регіонів України в умовах глобалізації: теорія, методологія, практика : монографія. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2018. 344 с.

24. Національна програма кластерного розвитку до 2027. Концепція, орієнтири розвитку, рекомендації. URL: <https://lisderevmash.ua/wp-content/uploads/2020/10/klaster-strategy-2027.pdf>

25. Осіпова А. А. Еволюція та сутність державного регулювання аграрного сектору економіки. Соціально-економічні засади формування економічної системи України : монографія. Умань, 2019. С. 140-144.

26. Офіційний сайт Київської обласної державної адміністрації. URL:: http://koda.gov.ua/_1422525984

27. Папковська О. Е. Формування кластерної політики в регіонах України. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2011. № 1. С. 239–241.

28. Рейтинг агрохолдингів за кількістю землі. URL: <https://tripoli.land/ua/agroholdingi-ukrainy>

29. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність : монографія / [Лупенко Ю. О., Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. та ін.] ; за ред. О. Г. Шпикуляка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
30. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» № 1437-р від 30 грудня 2015 р.
31. Сидоров Я. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 115-120.
32. Скольська Т., Поліщук С., Білик О. Формування механізмів публічного управління інноваційним розвитком сільського господарства України. *Public Administration Aspects*. 2020. № 8 (2). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/327112892.pdf>
33. Статистичний щорічник Київської області за 2021 рік / Головне управління статистики у Київській області, 2021. 442 с.
34. Стоянець Н. Регіональні кластери як структурні ланки сталого розвитку національної економіки. *Agricultural and Resource Economics*. 2017. Vol. 3. No. 2. Pp. 132–144. URL: <https://are-journal.com>.
35. Тищенко О. М. Кластери як вектор розвитку економіки: організація, сутність і концепції. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2010. № 21. С. 74–80.
36. Томашук І.В. Державне регулювання розвитку ресурсного потенціалу сільських територій: загальні аспекти. 2018. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/16892.pdf>;
37. Ужва А.М. Економічний механізм державного регулювання функціонування регіональних агропромислових комплексів. *Держава та регіони*. 2015. № 3. С 42-46

38. Ужва А.М. Кластеризація як ефективний інструмент управління розвитком регіонального аграрного бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 19. С 110-113.

39. Урба С. І. Аграрний сектор у системі забезпечення економічної безпеки України: проблеми теорії та практики : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 434 с.

40. Урба С. І. Інституціональне забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки України. *Формування ринкової економіки*. 2019. Вип. 41. С. 412–421.

41. Урба С. І., Червона О. Ю. Аналіз структурних змін в аграрному секторі економіки України. *Інтелект XXI*. 2018. № 5. С.90–94.

42. Федорчук О.М., Петренко В.С., Карнаушенко А.С. Агропромислові кластери: проблеми, переваги та перспективи. *Економіка та управління національним господарством*. 2020. № 4. 63-69.

43. Херсонский агро-кластер «Еа.Ф.Tech+». URL: <https://ea-f-tech.com/>

44. Черкаска В. В. Принципи та напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору України. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1100>

45. Шибасва Н.В. Організаційно-економічний механізм регуляторної політики в аграрній сфері: автореферат дис.. на здобуття д.е.н. 2019. <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/6958>

46. Щуревич Л.М. Механізми державної аграрної політики України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/5_2018/103.pdf

АНОТАЦІЯ

Гарапач М.А. Публічне управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді. Випускна кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньою програмою «Публічне управління та адміністрування». Державний торговельно-економічний університет, 2023.

У випускній кваліфікаційній роботі висвітлено вплив публічного управління на розвиток вітчизняного аграрного бізнесу. Досліджено особливості озвитку агробізнесу Київської області. Проаналізовано кластерний підхід до організації ефективності агробізнесу на регіональному рівні. А також запропоновано пріоритетні напрями удосконалення публічного управління розвитком аграрного бізнесу.

Ключові слова: публічне управління, аграрний бізнес, аграрна сфера, кластеризація.

SUMMARY

Harapach M.A. Public management of agricultural business development in the territorial community. Graduation qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty 281 "Public management and administration" in the educational program "Public management and administration". State University of Trade and Economics, 2023.

The final qualification work highlights the influence of public administration on the development of domestic agrarian business. The peculiarities of the development of agribusiness in the Kyiv region have been studied. The cluster approach to the organization of agribusiness efficiency at the regional level is analyzed. Priority directions for improving public management of agrarian business development are also proposed.

Keywords: public administration, agrarian business, agrarian sphere, clustering.

Згоди

Я, Гарапач Михайло Андрійович, цим засвідчую, що є автором випускної кваліфікаційної роботи на тему: "Публічне управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді" несу повну відповідальність за достовірність, точність та повноту поданої у роботі інформації, жодна частина роботи не була скопійована, за винятком випадків, коли робиться належне підтвердження в присвоснні. Я підтверджую, що у роботі не міститься державної таємниці або інформації для службового користування.

Цим засвідчую, що жодна частина цієї роботи не була опублікована мною раніше.

Я даю дозвіл на те, що моя робота буде направлена в інституційний депозитарій Державного торговельно-економічного університету і збережена в базі даних для майбутньої перевірки плагіату.

Київ, 15 лютого 2023 року

Підпис

Підпис: Михайло

Завідувачу кафедри публічного
управління та адміністрування
Новіковій Н.Л.

Заява

Я, Гарапач Михайло Андрійович, повідомляю, що за результатами проведення самостійної перевірки з використанням програмно-технічних засобів у наданій випускній кваліфікаційній роботі на тему: «Публічне управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді» не міститься елементів академічного плагіату. У випадках використання прямих запозичень з друкованих та електронних джерел, вказані відповідні посилання.

Робота для перевірки надається у друкованому та електронному варіантах. Електронна версія моєї роботи ідентична з друкованою.

«12» квітня 2023 року

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну роботу Гарапача Михайла Андрійовича
на тему: **«ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО
БІЗНЕСУ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ»**

виконаної на здобуття ОС «Бакалавр»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
у Державному торговельно-економічному університеті

Випускна кваліфікаційна робота, яку подано на рецензію, виконана у відповідності до мети та завдань поставлених в роботі. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій та списку використаних джерел.

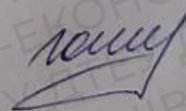
Актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи полягає в тому, що сільське господарство – одна з найбільш перспективних галузей економіки України, що генерує близько 12,1 % ВВП, створює робочі місця для мільйонів українців та забезпечує 42,2 % експортної виручки.

Випускна кваліфікаційна робота викладена послідовно, логічно, структуровано. Розкриває мету роботи, яка полягає у аналізі сучасного стану аграрного бізнесу в територіальних громадах і визначення шляхів підвищення публічного управління розвитком аграрного бізнесу у територіальній громаді.

Виконана випускна кваліфікаційна робота повністю відповідає обраній темі. Автор достатньо обґрунтував вибір предмету, об'єкту і мети дослідження. Зміст випускної кваліфікаційної роботи свідчить, що автором опрацьовано значну кількість літературних та інформаційних джерел щодо даної тематики, робота супроводжується рисунками, таблицями і відповідає встановленим вимогам. Випускна кваліфікаційна робота заслуговує на позитивну оцінку, а її автор Гарапач Михайло Андрійович на отримання кваліфікації бакалавра відповідно до обраної спеціальності.

Рецензент:

д.е.н., проф., професор кафедри
економічної теорії та конкурентної політики

Ірина ШТУНДЕР